

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΑΝΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.
— Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoffmann τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. — Ραφ. Δήμου, καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμ. — Κ. Τριανταφυλλόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust ὕψηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδὸς σύμβουλος ἐπικρατείας. — Χ. Τζωρτζόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. — Franz Bæhm ὕψηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg — Παν. Κανελλόπουλος καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Κωνσταντῖνος Τσάτσος ἔκτ. καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδορακόπουλος τακτ. καθ. Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης. — Θεμ. Τσάτσος ὕψηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ
ΨΑΡΡΩΝ 41
1934

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Hugo Perls. Μούσα, μελέτη ἐπὶ τῆς Καλαισθητικῆς τοῦ Πλάτωνος.

Ἰδίως βέβαιον ὅτι ὁ Πλάτων δὲν συνέγραψε πραγματείαν περὶ καλλιτεχνίας, περὶ τοῦ ἠραίου. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον δὲν σημαίνει καθόλου ὅτι ἔχουν δίκαιον συγγραφεῖς τινες τοῦ τελευταίου αἰῶνος οἱ ὅποιοι διατείνονται ὅτι ὁ Πλάτων περιεφρόνει τὴν Τέχνην, ὅτι δὲν τὴν ἠγνόει καὶ ὅτι δὲν εἶχε σαφεῖς ἰδέας περὶ ἠραίου καὶ Καλλιτεχνίας. (Ὡδὲν τούτου σφαλεριώτερον ὀλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ Πλάτωνος εἶνε συνυφασμένον μὲ τὰς περὶ ἠραίου ἀντιλήψεις του καὶ αὐτὴ ἢ διαλεκτικὴ του ἢ καλλίστατο ἀμφιβολος καὶ ἀποκρουστέα ἐὰν ἐδεχόμεθα τὴν ἀποψιν ταύτην, διότι ἡ ἰδέα τοῦ ἠραίου ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς ἄλλας ἐννοίας χρησιμεύει εἰς τὸν Πλάτωνα διὰ τὴν προσδῶσθαι σαφήνειαν καὶ εἰς ἄλλα ἀπομακρυσμένα πεδία. Πόσον ἐστερημένη οἰασθῆποτε βάσεως εἶνε ἢ γνήμη τῶν τοιούτων συγγραφέων ἐκθέτει ὁ κ. Hugo Perls εἰς δύο ἀρθρα του δημοσιευθέντα εἰς τὴν Revue Philosophique τοῦ τρέχοντος ἔτους ὑπὸ τὸν τίτλον «Μούσα» πραγματοποιῶν οὕτω τὴν σύνθεσιν ὅλων τῶν ἀνὰ τὰ διάφορα ἔργα τοῦ Πλάτωνος κατεσπαρμένων χωρίων εἰς τὰ ὅποια πραγματεύεται οὗτος περὶ τῆς Καλλιτεχνίας, τοῦ ἠραίου καὶ περὶ τοῦ καλλιτεχνήματος. Ἡ μελέτη διαιρεῖται εἰς δύο μέρη· τὸ πρῶτον μέρος περιλαμβάνει τὰ θετικὰ στοιχεῖα ἐφ' ὧν ὁ συγγραφεὺς στηρίζει τὴν ἑσιν του· τὸ δεύτερον, τὸ καὶ ἀρνητικὸν καλούμενον, πραγματεύεται περὶ τῆς ἀρσεως παρεξηγήσεων καὶ περὶ τῆς σχέσεως τῆς καλλιτεχνίας πρὸς ἄλλα πεδία.

Μέρος Α'. Ὡς εἶπομεν εἰδικὴν πραγματείαν περὶ Καλαισθητικῆς δὲν ἔγραψαν ὁ Πλάτων, ὁ κ. Perls ὁμοίως φρονεῖ ὅτι ἐὰν ὁ Πλάτων δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ τὸ ἔργον τούτο εἰς ἄλλον ἀλλ' ἐπελαμβάνετο αὐτοῦ

πος, ὡς ἐπίσης ἀποχωρίζεται τὸ πεδῖον τῆς τέχνης ἀπὸ τὸ πεδῖον τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ποιητικῆς.

(1) ὅρος «ποιήσις» ἔχει κατὰ Πλάτωνα πλείονας σημασίας. Μίαν εὐρυτέραν, ἣ ὅποια περιλαμβάνει πᾶσαν μετάβασιν ἐκ τοῦ μῆ-ὄντος εἰς τὸ εἶναι, καὶ μίαν στενιτέραν, τὴν κυρίως ποίησιν, περιλαμβάνουσαν τὴν μουσικὴν καὶ τὰ μέτρα. Ἦν εἶνε ἢ μουσική; Πολλὰκις ἐθεωρήθη ὅτι σημαίνει τὴν μουσικὴν ὅπως τὴν ἐννοοῦμεν καὶ σήμερον· παρὰ Πλάτωνα ἢ ἐννοία αὕτη ἀποτελεῖ τὴν ἐξάφρσιν διότι διὰ τὴν σιμάνηι τὴν μουσικὴν μεταχειρίζεται οὕτως τὰς λέξεις ἀρμονία ἢ ρυθμός· συνήθως ἢ λέξεις μουσικὴ ἢ ἀπλῶς μοῦσα σημαίνει μᾶλλον πᾶσας τὰς δυνατὰς εἰδικότητας τῆς Τέχνης (ἔλγη μοῦσα)· εἰς τύτην συνεπῆς περιλαμβάνονται ἢ ζωγραφικὴ, ἢ γλυπτικὴ, ἢ ἀρχιτεκτονικὴ. Ὡμοίως οἱ ὅροι ἄμνησις, μουσικὴ, διαιώνιος, βίαισις, ἀνεφέρονται εἰς ὀλοκληρον τὸ πεδῖον τῆς Τέχνης. Ὁ συγγραφεὺς φρονεῖ ὅτι ὑπὸ τῶν ἀσχοληθέντων εἰδικῶς μετὸν Πλάτωνα δὲν κατενοήθη ἢ ἀκριβῆς ἐννοία τῆς Μούσης καὶ αἱ πολλαπλῆς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν ἐπιστήμην, τὴν διάνοιαν καὶ τὴν οὐξίαν, καὶ δὲν ἀπεχωρίσθη ἀρκετὰ ἀπὸ τὴν «τεχνικὴν» ἢ ὅποια ἐξ ἴσου ἀπεθόθη διὰ τῆς ἐννοίας τῆς «καλλιτεχνίας» συνεπαγαγούσα οὕτω σημαντικὴν σύγχυσιν μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν. Τὸ προῖον τῆς τέχνης εἶνε τὸ «ἔργον». Καὶ εἰς τὴν μουσικὴν ὑπάρχει μέρος τεχνικόν, ἀλλ' ἔλγη ἢ τέχνη δὲν εἶνε μουσική. Διὰ τὸν Πλάτωνα ἢ μουσικὴ ἀντιτίθεται πρὸς τὴν τέχνην· διὰ τῆς τέχνης εἶνε δυνατόν νὰ φθάσῃμεν ἔως εἰς τὴν Ἡύραν τῆς Καλλιτεχνίας (Τέχνης), ἀλλ' ὄχι περαιτέρω; ἢ Ἡύρα ἀνοίγεται μόνον εἰς τὸν Καλλιτέχνην. Ἡ τέχνη (ἢ τεχνικὴ) ὑπηρετεῖ πάντοτε τὴν Μοῦσαν. Ὑπάρχει ὅμως μία τεχνικὴ ἢ ὅποια ἀποκτᾶ ἰδιαιτέραν δύναμιν καὶ σημασίαν: ἢ στοχαστικὴ (μεταφορικῶς ἐκ τοῦ: ἐπιτυχάνει τὸν στόχον μετὸ ἀκόντιον χωρὶς ὑπολογισμὸν ἀλλὰ μετὸ μίαν ἀνεξήγητον εὐστάθειαν τῆς χειρὸς). Τὴν στοχαστικὴν αὐτὴν ὁ Πλάτων τὴν ἀποκαλεῖ «ἡεῖαν» καὶ τὴν ἀναδιθάζει εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα τῶν ἀξιῶν καὶ τοὶ στερουμένην οἰασδῆποτε γνωστικῆς ἀξίας. Τὸ ἡεῖον περιλαμβάνει καὶ συνενώνει: ὄλως τὰς ἰδέας αἱ ὅποια: ἔχουν αἰωνίαν ἀξίαν: τὸ ἀγαθόν, τὸ ἡρατόν, τὸ ἀληθές, τὸ μέτριον, τὸ ὅμοιον, τὸ ὀμοιάζον, τὸ ἀρμόζον καὶ πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτά. Ὡταν λοιπὸν βλέπομεν ὅτι ἢ μουσικὴ συνδέεται πρὸς τὸ ἡεῖον διὰ τῆς στοχασ-

στικῆς—ἦτο δὲ ἦδη συνδεθεμένη μετ' αὐτὴν διὰ τῆς Μούσης καὶ τοῦ Ἑριπτος—εἶνε φυσικὸν νὰ ἐρωτήσῃμεν ποῖον μέρος τοῦ θεοῦ ἀφιε-
ροῦται εἰδικῶς εἰς τὴν Μοῦσαν: Ἐὐ ζήτημα εἶναι ἀρκετὰ σοβαρὸν διότι
νομίζομεν ὅτι ἐντελῶς κατὰ παρερμηνείαν τῶν περὶ καλαισθησίας
χωρίων τοῦ Πλάτωνος θεωρήθη ὅτι ἀναφέρονται ταῦτα εἰς τὴν καλλι-
καγαθίαν, ἔννοιαν ξένην πρὸς τὸν Πλάτωνα κατασκευασθεῖσαν ὑπὸ
τῶν ἐρμηνευτῶν του. Ἐὐ θεῖον τοῦ ὁποῖου μετέχει ἡ καλλιτεχνία εἶνε
τὸ κάλλος. Ἐὐ τέλος καὶ ὁ σκοπὸς τῆς καλλιτεχνίας εἶνε ὁ ἔρις τοῦ
ἠραίου» λέγει ῥητῶς ὁ Πλάτων ἐν τῇ «Πολιτείᾳ»: τὸ αὐτὸ καὶ ἐπανα-
λάβῃ συμβολικῶς τῇ τρόπῃ εἰς τὸ «Συμπόσιον» ὅπου λέγει ὅτι ἡ Καλι-
λοιή βοηθεῖ ὡς μαῖα εἰς τὴν γένεσιν τοῦ καλλιτεχνήματος, καὶ τὸ
παρακολουθεῖ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ὅπου ἐκδηλοῦται ἐντὸς τῶν μυχαϊτά-
των τῆς ψυχῆς τοῦ καλλιτέχνου μέχρι τῆς στιγμῆς ὅπου οὕτως καὶ
ἀπολαμβάνει τὴν χαρὰν ἐπὶ τῇ θέᾳ του. Καὶ οὕτω βλέπομεν τὴν εὐχα-
ρίστησιν (ἠδονήν) συμπλεκομένην ποικιλοτρόπως πρὸς τὰς ἐπιστήμας
τὴν ἀρετήν, τὴν καλλονήν. Κατὰ τρεῖς τρόπους εἶναι δυνατόν τὸ
ἠραῖον νὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον συζητήσεως: α) ὡς ἡ ἐπιστήμη τοῦ
ἠραίου ὡς μέρος τῆς φιλοσοφίας (περὶ τοῦ ὁποῖου καὶ μόνου πρόκειται
ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ) β) ὡς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης ταύτης ὡς
ἔν, αἰεὶ ὄν ὅμοιον ἑαυτῇ καὶ ἀμετάβλητον καὶ γ) ὡς τὰ πολλὰ ἠραῖα
ἀντικείμενα.

Ἐὐ καταλληλότερον πεδῖον διὰ τὴν ἐκδήλωσιν καὶ ἐφορμογὴν τοῦ
ἠραίου εἶνε ἡ αἰσθησις, μεταξὺ δὲ τῶν τριῶν ἀισθήσεων τῆς ὁρά-
σεως, τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ἀφῆς τὴν προνομίον θέσιν καταλαμβάνει
ἡ ὄρασις, ἡ ὁποία κατὰ τὸν «Ἰόνιον», εἶνε τὸ μέγιστον εἰς ἀφῆσιν
ἡμῶν ἔργον. Καὶ οὕτω ἔχομεν τὰς ἐξῆς ἐννοίας: «Πεῖον, καλόν, μου-
σική, αἰσθησις»: ὁ σκοπὸς τῆς καλλιτεχνίας εἶνε τὸ ἠραῖον, τὸ
ἠραῖον εἶνε εἶδος τοῦ θεοῦ, ἡ δὲ ἔνωσις τοῦ ἠραίου μετ' τὴν αἰσθησιν
γίνεται διὰ τῆς μουσικῆς. Ἐὐ συσχέτισις τῶν τεσσάρων τούτων μερῶν
μεταξὺ των γίνεται διὰ τῆς ἀναμνήσεως: μουσικῶς εἶνε ἐκεῖνος, ὁ
ὁποῖος κατὰ τὴν ὑπερουράνειον πτῆσιν εἶδε τὸ ἠραῖον καὶ εἶνε εἰς
θέσιν νὰ ἀναμνησθῇ αὐτοῦ. Ἐὐ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ ἔχει τὴν ἰκανότητα
νὰ αἰσθανθῇ τὸ ἠραῖον πρὸ πάσης πείρας. (Ὅτε τὰ πολλὰ ἠραῖα ἀντι-
κείμενα οὕτε ἡ ἠραῖα φύσις οὕτε κανέν ἀπὸ ὅσα λέγονται ἠραῖα εἶνε

δουν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα: τί εἶνε τὸ ἴσραϊον: Μόνη ἢ δύναμις τῆς ψυχῆς προσερχομένη ἐκ τῆς ἀναμνήσεως πραγματοποιεῖ τὸν σύνδεσμον μετὰ τὸ ἀμιγές ἴσραϊον, ἕνεκα τοῦ ὁποῦ ὅλα τὰ πολλὰ ἴσραϊα ἀποκαλοῦνται ἴσραϊα. Ἐὐ ἴσραϊον ἀντικείμενον συνοδεύεται ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου ἴσραϊου ὡς ἐκ τῆς «ἀναφορᾶς ἐπὶ τὸ καλὸν τῶν ἐκ τῶν αἰσθημάτων».

(Ὅτι λοιπὸν διὰ τῆς ἀναφορᾶς τῶν αἰσθημάτων εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἴσραϊου ἀρχίζει γὰρ πραγματοποιεῖται ἡ καλαισθητικὴ κρίσις. Ἄλλ' εἰς ταῦτα προστίθεται καὶ κάτι, τοῦ ὁποῦ ἡ συνείδησις ἐγγυᾶται τὴν ἀκρίθειαν τῆς κρίσεως: ἐννοούμεν τὴν εὐχαρίστησιν, τὴν ἡδονήν. Ἐκ τῆς ἡδονῆς διακρίνει ὁ Πλάτων τὴν ἐπιθυμίαν, διότι ἐν ἐκείνῃ δὲν ὑπάρχει ἐπιθυμία τις. Κατόπιν διακρίνει ἀληθῆ καὶ μὴ ἀληθῆ ἡδονήν, καθάραν καὶ μὴ τοιαύτην. Ὅταν κρίνωμεν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἡδονῆς, ἢ ἀπειρήσιμον μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν παρουσιάζει οὔτε ἰσχύειαν, οὔτε ἀλήθειαν, οὔτε ὁμοιότητα, οὔτε ὅμοιαν καὶ ζῆμιαν, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον παράγεται ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου λόγου, ὁ ὁποῖος συνοδεύει ὅλας τὰς ἄλλας, ἐκ τοῦ λόγου τῆς χάριτος, ἡ ὁποία καλεῖται ἀκόμη περισσότερον ἡδονή, ἔταν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ κανέναν ἐκ τῶν ἀνωτέρων λόγων. Ἐνῆν ἔταν κρίνωμεν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ «λόγου», τῆς γνώσεως, τότε ἢ ἀλάθωμεν ὑπ' ὄψιν ἀλήθειαν, ὁμοιότητα καὶ τὰ τοιαῦτα. Αἱ δύο αὗται κρίσεις διακρίνονται ῥητῶς καὶ σαφῶς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος: εἰς τὸ καλλιτέχνημα, λέγει, εὑρίσκονται ἡνωμένα δύο πράγματα: πρῶτον τὸ αἰσθητὸν ἀντικείμενον τῆς φύσεως, τὸ κατασκευαζόμενον ἀπὸ τὸν τεχνίτην, ἕνα εἶδωλον δευτέρας ποιότητος (τρία εἶδωλα δέχεται ὁ Πλάτων ἐν τῇ «Πολιτείᾳ», τὸ ἐν εἶνε τὸ κατασκευάσμα τοῦ θεοῦ, τὸ δεύτερον τοῦ τεχνίτου, καὶ τὸ τρίτον τοῦ ζωγράφου ἢ καλλιτέχνου) κρινόμενον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς καλῆς αὐτοῦ κατασκευῆς τῇ βοηθείᾳ τῆς δόξης· καὶ δεύτερον τὸ καλλιτεχνικὸν περιεχόμενον πραγματοποιήσιμον μόνον ἀπὸ τὸν δαιμόνιον ἄνθρωπον, περιεχόμενον ἀπολύτως ἀ-λογικόν, κρινόμενον ἀναλόγως τοῦ ὑπ' αὐτοῦ προκαλούμενου αἰσθημάτων τῆς εὐχαριστήσεως καὶ τοῦ ὁποῦ ἡ ψυχὴ λαμβάνει γνῶσιν τῆς βοηθείᾳ τῆς φρονήσεως. Συγγενῆς πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς ἡδονῆς, τῆς προκαλουμένης ὑπὸ τοῦ καλλιτεχνήματος, συγγενῆς καὶ αὐτόχρημα ταυτόσημος εἶνε ἡ τῆς καθαρότητος, τοῦ ἀμιγθοῦς, ἢ

ὅποια σημαίνει τὸν ἀποχωρισμὸν παντὸς στοιχείου μὴ ἀμέσως σχετιζομένου πρὸς τὴν ἔννοιαν· ἐν προκειμένῳ ὁ ἀποχωρισμὸς παντὸς στοιχείου ξένου εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀπομένῃ μόνῃ ἡ χάρις. Ἐτυμολογικῶς ἡ χάρις συνδέεται πρὸς τὸ χαίρειν, ὥστε ἰσχυρὸν δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἰς τὸν παρατηρούμενον αὐτὸ προκαλεῖ χαρὰν. Τοῦτο δὲ ἐνισχύεται ἔτι περισσότερο ἐκ χωρίου τοῦ «Πολιτικοῦ», ὁ ὁποῖος λέγει, ὅτι τὰ καλλιτεχνήματα εἶνε προωρισμένα νὰ προκαλῶσι μόνον εὐχαρίστησιν καὶ χαρὰν καὶ διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ περιληφθῶσιν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «παιγνίων» παιδιῶν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σαρὰν ἐνασχόλησιν· δηλαδὴ δὲν πρέπει νὰ περιέχῃσι οἷονδὴ ποτε ἐπισημονικὸν σκοπὸν ἢ ἰσφελιμότητα. Ἐπάρχει ἕως κανὼν τις ἢ νόμος διὰ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ συνεπιῶς καὶ διὰ τὸ ἰσχυρὸν. Τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀναλύεται εἰς δύο ζητήματα: 1) Ὁ καλλιτέχνης δημιουργεῖ συμφώνως πρὸς κανόνα τινὰ καὶ 2) Ὁ ἀρασιτέχνης ἀπολαμβάνει ἐπὶ τῇ βάσει νόμου ἢ κανόνος. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ προβλήματα ὑπέθελεν ὁ Πλάτων εἰς λεπτομερῆ ἐξέτασιν εἰς τὸν «Πολιτικόν», τὸν «Παιδρον», τὴν «Πολιτείαν» τοῦς «Νόμους» καὶ τὸν «Παιδων».

Α) Τὸ καλλιτέχνημα, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξετασθῇ ἀπὸ δύο ἀπόψεων: ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς λογικῆς καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς καλαισθητικῆς. Διὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἰσχύει μόνον ὁ θεῖος νόμος, ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν καλλιτέχνην διὰ τῆς ἀναμνήσεως. Ὁ ζωγράφος ἔχει ἐνώπιον τῆς ψυχῆς του τὸ παράδειγμα καὶ εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἴδῃ τὴν ἀνωτάτην ἀλήθειαν. Τὸ παράδειγμα τοῦτο εἶνε «θεῖον παράδειγμα». Αὐτὸ λοιπὸν τὸ θεῖον παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἔθεσεν ὁ θεὸς ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ζωγράφου εἶνε ὁ ἐπισημονικός νόμος. Ἐἴς δὲ τὸν «Παιδρον» λέγει, ὅτι ἡ μόνῃ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποῖαν τοῦ εἶνε ἐπιτετραμμένον νὰ ἀντλήσῃ εἶνε ἡ ἀνάμνησις. Διὰ νὰ παραχθῇ τὸ καλλιτέχνημα ὁ καλλιτέχνης ἢ ἀθελήθῃ πρῶτον ἐντυπώσῃς ἀπὸ τὸν ἔξω κόσμον, ἕστερα ἕως ἢ παρατηρήσῃ τὸ ἐντὸς αὐτοῦ (θεῖον) παράδειγμα καὶ ἐκ τῆς συμμέτρου ἀναμίξεως τῶν δύο, ἢ ἀπὸ τῆς καλλιτέχνημα. Ἡ αὐτὴ διαδικασία ἢ λάθῃ γίωρην εἴτε ὁ καλλιτέχνης εἶνε ζωγράφος εἴτε νομοθέτης. (Ὁδὲνα νόμον, κανόνα ἢ γνώμονα ἔχει ὑπ' ὄψιν του ὁ καλλιτέχνης, ἀλλὰ δημιουργεῖ ἔχων ὑπ' ὄψιν του μόνον τὸ θεῖον παράδειγμα.

Τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἐκφράζει ὁ Καντ λέγων ὅτι ἡ μεγαλοφυΐα εἶνε τὸ τάλαντον διὰ τοῦ ὁποῖου ἡ φύσις ἐπιβάλλει τὸν νόμον τῆς ἐπὶ τῆς καλλιτεχνίας. Αὐτὸ ὅμως τόσον διὰ τὸν Καντ ὅσον καὶ διὰ τὸν Πλάτωνα σημαίνει ἀπλῶς ὅτι ἰσχύουν ἐκεῖνα τὰ αἰτήματα ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν νοεῖται κἄν ἡ καλλιτεχνία. Πρόκειται περὶ μεθόδου : ἡ Μοῦσα εἶνε ἀνεξάρτητος πάσης πείρας καὶ ἐπιβάλλει τὸν νόμον τῆς εἰς τὴν καλλιτεχνίαν διὰ τοῦ δαιμονίου ἀνθρώπου.

Ἐἰς τὴν ἀνωτέριον ἐνέργειαν τοῦ καλλιτέχνου ἀκολουθοῦντος ἀπλῶς τὸν ἐσωτερικὸν νόμον τοῦ ἠραίου, προστίθεται καὶ τὸ τεχνικὸν μέρος ἀποτελοῦν τὸν ἕτερον ὅρον τῆς δημιουργίας τοῦ καλλιτεχνήματος. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τὸ καθαρῶς καλλιτεχνικὸν περιεχόμενον τοῦ καλλιτεχνήματος εἰς τὸ πεδίον τῆς τεχνικῆς ἐπιτελεῖται διὰ τῆς α-λόγου καὶ θείας στοιχειοθεσίας.

Τὰ μεταξὺ αὐτῶν ἔρια εἶνε ἀσαφῆ, οὐχ ἥττον ὁ Πλάτων ἀρνεῖται ὅτι ἡ «βασίλική τέχνη» τοῦ πολιτικοῦ, λόγιον τῆς μετὰ τοῦ θεοῦ ἀναμίξεως τῆς, εἶνε δυνατόν νὰ ἀκολουθῆ γραπτὸν ἢ ἐκ παραδόσεως νόμον. Καλλίτερα εἶνε νὰ καταστραφῶν ἕλαι αἱ τεχνικαὶ παρὰ νὰ ἔλθῃ ἕνας νόμος νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ἔρευναν. Τὸ «ἔρευνᾶν» αὐτὸ καὶ τὸ «εὐρίσκειν», χαρακτηριστικὰ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τοῦ τάλαντου, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐμποδισθῶν ἀπὸ τὸ νὰ προδεύουν καὶ νὰ ἐξελλίσσωνται ἐκ τῆς ὑπάρξεως παραδόσεων ἢ γραπτῶν νόμων. Ἡ τεχνικὴ σταματᾷ ἐκεῖ ὅπου ἀρχίζει ἡ λεπτοτέρα πειραματικὴ, ἐκεῖ ὅπου ἡ λογικὴ τοῦ τεχνίτου ὑποχωρεῖ πρὸ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ καλλιτέχνου τὸν ὁποῖον ἐμπνέει ὁ θεός. Ὡςτις καλλιεργεῖται ἡ αὐτονομία τῆς καλλιτεχνίας, ἡ ὁποία δὲν δέχεται κανένα νόμον, καμμίαν ἐπίδρασιν ἐξωτερικὴν, ἢ ὁποία δὲν ὑποκύπτει εἰς κανένα κανόνα γραπτὸν ἢ ἀγραφον.

13) Μετὰ τὸν καλλιτέχνην καὶ τὸ δημιουργημὰ του ἔχομεν τὴν κρίσιν ἐπὶ τοῦ καλλιτεχνήματος. Ἰσπανοειλημμένως ὁ Πλάτων μᾶς λέγει ὅτι ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν δύο ἐννοίας τοῦ ἠραίου : «πρῶτον τὸ ἠραῖον, ὡς ἰδέαν, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἀντιληπτὸν διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἀλλ' ὡς τμήμα τοῦ θεοῦ ἐκδηλοῦται μόνον ἐσωτερικῶς διὰ τῆς ἀναμνήσεως, καὶ δεύτερον τὰ πολλὰ ἠραῖα ἀντικείμενα ἀνήκοντα εἰς τὸν κόσμον τῆς γενέσεως καὶ φθορᾶς. Τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ δὲν εἶνε ἠραῖα ἐνεκα ἰδιότητός τινος αὐτῶν ἀλλὰ μόνον ἐφ' ὅσον μετέ-

χουσι τοῦ ἠραίου· ἀπαιτεῖται νὰ γίνῃ ἢ ἀναφορὰ αὐτῶν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἠραίου· ἐν ὅσῳ δὲν γίνῃ τοῦτο δὲν ἔχομεν ἠραῖον ἀντικείμενον· χρειάζεται συνεπῶς νὰ λάβῃ χώραν καλαισθητικὴ κρίσις. Τὸ ζήτημα λοιπὸν εἶνε ποῖα ἢ εἶνε ἐπὶ τῆς καλαισθητικῆς κρίσεως ἢ ἐπίδρασις τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτονομίας τῆς καλλιτεχνίας καὶ τοῦ ἀδυνατοῦ τῆς ὑπάρξεως κανόνος αὐτῆς. (1) Πλάτων δὲν ἔπαισε νὰ τονίξῃ τὸν ἀ-λο-γικὸν χαρακτήρα τῆς καλλιτεχνίας καὶ ὡς ἐκ τούτου αὐτὸς καὶ μόνος εἶνε ἀρκετὸς διὰ νὰ ἀποκλείσῃ οἰανδήποτε κρίσιν βασιζομένην ἐπὶ κανόνος τινός, διότι τὸ ἴδιον κανόνος τινός εἶνε νὰ ἀποτελήται ἀπὸ συνόλων ἐννοιῶν καθοριζομένων κατὰ λογικὴν τινα μέθοδον. Ἄν δεχθῶμεν π. χ. ὅτι ὁ καλλιτέχνης ἐργάζεται ἐπὶ τῇ βάσει κανόνος τινός, ἐνδὲς βιβλίου βασιζομένου ἐπὶ μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν, τότε καὶ ἢ κρίσις τοῦ ἔργου τοῦ ἢ γίνῃ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Τὴν δημιουργίαν ὁμοίως ἐπὶ τῇ βάσει νόμου τινός ἀπαγορεύει ῥητῶς ὁ «Φαίδρος». Καὶ ἀντιθέτως, ἐάν ὑπάρχουν λόγοι ἐπιστημονικοὶ ἐπιτρέποντες εἰς τὸν ἐρασιτέχνην νὰ ἀποδείξῃ διὰ συλλογισμῶν τὴν ἠραιότητα, τότε ἢ πρέπει νὰ εἶνε δυνατὸν ἐκ τῶν συλλογισμῶν αὐτῶν νὰ ἐξαγάγῃ μίαν συνταγὴν διὰ τὴν κατασκευὴν καλλιτεχνημάτων. Τὸ τοιοῦτον ὁμοίως ἢ ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὴν ἀνωτέρην ἐκτελεῖσαν μέθοδον τῆς δημιουργίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἀποκλείει αὐτὸ ῥητῶς ὁ Πλάτων εἰς τὸν «Φαίδωνα», ὅπου λέγει «αὐτοὺς τοὺς ἐπιστημονικοὺς λόγους ἐγὼ δὲν τοὺς ἐννοῶ, διότι μοῦ φαίνεται, καὶ αὐτὸ τὸ πιστεύω ἀκροθάντως καὶ τὸ θεωρῶ βεβαιωμένον καὶ δι' ἐμὲ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους, ὅτι ἐάν ὑπάρχῃ κάτι ἠραῖον ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ ἠραίου, εἶνε ἠραῖον μόνον καὶ μόνον διότι μετέχει αὐτοῦ». Σπανίως ὁ Πλάτων ὑπεστήριξε μὲ τὴν ἠέρμην τὴν ὀρθότητα οἰασδήποτε ἐκ τῶν θεωριῶν του. Ἀποκρούει ἀπαλύτως οἰανδήποτε λογικὴν βᾶσιν τοῦ ἠραίου καὶ πιστεύει ἀκροθάντως ὅτι «δὲν ὑπάρχει κανὼν διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν, οὐδὲ λογικὴ καὶ σοφὴ αἰτία διὰ τὴν κριτικὴν τοῦ καλλιτεχνήματος». Καὶ οὕτω τίθεται τὸ ζήτημα τῆς ἀξίας τῆς καλαισθητικῆς κρίσεως. (1) ἡ μισοί χαρακτήρ τῆς καλλιτεχνικῆς κρίσεως παρὰ καὶ βασίζεται ἐπὶ ἐνδὲς αἰτήματος, ἔχει τοῦτ. τὴν ἀπαίτησιν νὰ εἶνε γενικῶς παραδεχθεῖσιν. Ἡ ἀπαίτησις ὁμοίως αὐτὴ προϋποθέτει τὸν κοινὸν νοῦν καὶ οὕτω ἢ κρίσις τοῦ καὶ ἀποκτᾷ γενικὸν κύρος, ἐννοεῖται καθ' ἑαυτῆς ὑποκειμένου.

Καίτοι σκοπός τῆς μελέτης ταύτης δὲν εἶνε νὰ συγκρίνη τὰς δύο θειο-
 ρίας, δὲν εἶνε οὐχ ἴτητον δυνατὸν νὰ τὴν ἀποφύγῃμεν ἐνταῦθα προ-
 κειμένου περὶ τῆς θειορίας τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τοῦ κοινοῦ νοῦς.
 Καθ' ἡμᾶς ὁ κοινὸς νοῦς τοῦ Kant στηρίζεται ἐπὶ ἀσθενοῦς βάσεως.
 Ὁ Kant τὸν δέχεται ἐνῶς ὁ Πλάτων τὸν ἀπέκρουσε· ἀντιπαρέ-
 θαλε τὴν ἐσωτερικὴν νομιμότητα τοῦ ἰσραίου πρὸς τὰς πολλαπλὰς
 νομιμότητας τοῦ ἰσραίου τοῦ πολλοῦ κόσμου (τὰ τῶν πολλῶν δόγματα).
 Τὰς κρίσεις τῶν πολλῶν τὰς ἀποκαλεῖ δόγματα, καὶ παρομοιάζει
 τὸν πολλὸν κόσμον πρὸς ἄγριον θηρίον τοῦ ὁποῖου τὰς ὁρέξεις, τὰς συντη-
 ρείας, τὰς γνώμας καὶ διαλέσεις καὶ τὰ γούστα εἶνε δυνατὸν νὰ μά-
 θωμεν δι' ὀλίγης μελέτης, εἰς τρόπον ὥστε νὰ τοὺς διήσωμεν ἐκεῖνο
 ποῦ ἐπιθυμοῦν. Βεβαίως αὐτὸ εἶνε ὑπερβολή, χρησιμοποιεῖται μόνον
 διὰ νὰ δείξη τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν κανόνων τοῦ ἰσραίου κατὰ τὸν
 πολλὸν κόσμον ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἐσωτερικῆς νομιμότητος τοῦ ἰσραίου
 ἀφ' ἑτέρου. Ὡςτε ἄλλως τε τὰ δόγματα τοῦ πολλοῦ κόσμου συμπίπτουν
 πρὸς τὸν κοινὸν νοῦν τοῦ Kant. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θέλει κυρίως νὰ
 τονίσῃ ὁ Πλάτων εἶνε ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁμοίων κρίσεων περὶ τῆς καλ-
 λιτεχνίας καὶ ἰσραίου ποῦ ἢ μᾶς ἐδείκνυεν τυχὸν ἢ πείρα δὲν εἶνε δυ-
 νατὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μέτρον. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου εἰς τὴν αὐτο-
 νομίαν τῆς καλλιτεχνίας ἢ ὑποκαθίστατο ἡ διαπίστωσις τοῦ γούστου
 τῆς πλειοψηφίας μὲ βάσιν τὴν στατιστικὴν. Ἡ ἐσωτερικὴ αἴσθησις
 καὶ τὸ πάθος τῆς ψυχῆς δὲν ἀνέχονται τὸν κοινὸν νοῦν. Αἱ ἐκ τῶν
 αἰσθήσεων μόνον κρίσεις εἶνε ἀόριστοι. Ὁ μιναικὸς κρίνει ἐπὶ τῇ βάσει
 τῆς ἀναγκαστικῆς ὑπὸ τὴν ιδέαν τοῦ ἰσραίου μὲ ἀλάνθαστον βεβαιότητα·
 οὐχ βεβαίως μὲ τὴν βεβαιότητα τῆς γνώμης διότι δὲν πρόκειται περὶ
 γνώσεως, ἀλλὰ μὲ τὴν δύναμιν τῆς θείας δόξης. Ἀπόδειξις ὅμως τῆς
 ὀρθότητος τῆς κρίσεως δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ δοθῇ ὅπως δὲν εἶνε δυνατὸν
 νὰ παρασχεθῇ καὶ ἀπόδειξις τῆς μὴ ὀρθότητος αὐτῆς. Τὸ πεδῖον τῆς
 καλαισθητικῆς κρίσεως εἶνε ἡ ἀτομικὴ ψυχὴ μία, μεμονωμένῃ καὶ
 ἀδιαίρετος, καὶ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εὐρινθῇ διὰ τῆς ἀνακοινίσεως
 εἰς ἄλλους.

Ἰδὲς τὴν ἀπαίτησιν γενικοῦ κύρους αὐτοῦ ἀνλλίσταται ἡ ἀτομικότης
 τῆς ψυχῆς, ἡ ἀτομικότης τῆς μεγαλοφυΐας καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ προῖκο-

θέσωμεν ἓνα κοινόν νοῦν ἀσυμδίωστον πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος.

Τὸ Β' Μέρος ἀρχίζει μὲ τὴν ἐξέτασιν τῶν σχέσεων μεταξὺ καλαισθητικῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ λογικῆς καὶ ἠθικῆς ἀφ' ἑτέρου. Καὶ πρῶτον πρὸς τὰ μαθηματικά. Ἡ καλλιτεχνία καὶ ὁ ἀριθμὸς, ἢ καλλιτεχνία καὶ τὸ μέτρον δὲν πρέπει νὰ ἀναμιγνύονται τὸ ἓν εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἄλλου· ἢ καλλιτεχνία δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν τεχνικὴν τῆς μετρήσεως τῶν μαθηματικῶν: ἴδου αἱ ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνος. Τὰ μαθηματικά ἀποτελοῦν τὴν καθαρωτέραν μορφήν τῆς γνώσεως· εἰς τὸ αἰώνιον εἶναι τῶν μαθηματικῶν σχημάτων ἀντιπτοιχεῖ ἡ πλέον πολῦτιμος καὶ βᾶσιμος ιδιότης τῆς ψυχῆς: ἡ γνώμη. Ἡ Μοῦσα εἶνε στενῶς συνδεδεμένη πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ ὠραίου καὶ ἡ δικαιοδοσία τῆς γνώμης ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ὠραίου ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης τοῦ ὠραίου. "Ὅσον ἀφορᾷ τὸν σκοπὸν καὶ τὸ ἔργον τῆς καλλιτεχνίας τὸ ὠραῖον ἐκδηλοῦται διὰ τῆς μανίας, ἢ ὅποια οὕτω παρεμβάλλεται μεταξὺ αὐτῶν, ἢ ὅποια εἶνε δημιουργία ἀνευ συνειδήσεως, μακρὰν τῆς ἀληθείας εὐρισκομένη καὶ ἀναξία τῆς λογικῆς (οὐκ ἄξιον λόγου). Εἰς αὐτὴν δὲν ὑπάρχει τόπος διὰ τὰ μαθηματικά: καλλιτεχνία καὶ μαθηματικά εἶνε ἄκρα ἀντίθετα ὅπως καὶ γνώμη καὶ δόξα. Ἐάν, λέγει, ἀφαιρέσης ἢ προσθέσης τὸ ἐλάχιστον εἰς ἓνα ἀριθμὸν προκύπτει ἄμέσως ἄλλος ἀριθμὸς, ἐνῶ προκειμένου περὶ εἰκόνας δὲν πρέπει νὰ περιλάβῃ εἰς αὐτὴν πᾶν ὅ,τι περιέχει τὸ πρότυπον· ἄλλως δὲν θὰ ἔχῃς εἰκόνα τοῦ Κρατύλου ἀλλὰ δύο Κρατύλους.

Εἰς τὸ ἐρώτημα ποῖα εἶνε ἡ συμβολὴ τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν καλλιτεχνίαν ὁ Πλάτων ἀπαντᾷ κατηγορηματικῶς: μηδέν, καὶ τοῦτο διότι τὸ αἶσθημα, ἢ ὕρασις καὶ ἡ ἀκοή ἀνήκουν εἰς τὴν ὠραιότητα, ἐνῶ εἰς τὰ μαθηματικά ἀνήκει μόνον ἡ διάνοια. Τὴν καλλιτεχνίαν τὴν βλέπομεν, τὰ μαθηματικά τὰ σκεπτόμεθα, ἢ αἰσθητικῶς δὲν εἶνε δυνατόν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις τῆς διανοίας: ἢ εἶχομεν παράνομον ἐπέμβασιν τοῦ κόσμου τοῦ γίνεσθαι εἰς τὸν κόσμον τοῦ εἶναι.

Ὅμιλων περὶ μέτρου ὁ Πλάτων λέγει ὅτι εἶνε ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν δύο τρόπους καθορισμοῦ κατὰ τὸ μέτρον: ὁ πρῶτος περιλαμβάνει ὅλους τοὺς τεχνικοὺς τρόπους μετρήσεως κατ' ἀριθμὸν, μήκος, βάθος κ.λ.π., ἐνῶ ὁ δεύτερος περιλαμβάνει ἐκείνους οἱ ὅποιοι μετροῦσι (μέτρον, πρέ-

πον, καίριον, δέον) συμφώνως πρὸς τὸ μέτριον, τὸ ἀρμόζον, τὸ ἀναγκαῖον καὶ συμφώνως πρὸς πᾶν ἔτι βαδίζει τὴν μέσην ὁδὸν καὶ εἶνε μακρὰν τῶν ἀκροτήτων. Εἰς τὴν καλλιτεχνίαν μόνον περὶ τοῦ δευτέρου τούτου τρόπου πρόκειται καὶ σύμφωνα πρὸς ταῦτα λύει πάντοτε ὁ Πλάτων τὰ ζητήματα τῆς σχέσεως πρὸς τὰ μαθηματικά, ἐπιθεβαιῶν οὕτω τὴν αὐτονομίαν τῆς καλλιτεχνίας. Αὐτὸ τὸ μέτρον πρέπει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει τοῦ ὁ καλλιτέχνης ἂν Πέλη νὰ δημιουργήσῃ κάτι μεγάλο καὶ σοβαρόν: ἢ πειραστικῆ ἀντικαθίστῃ τὸ μέτρον. Καὶ ὅπου ὁ Πλάτων λέγει ὅτι τὸ ἠραῖον πρέπει νὰ ἔχη ἀναλογίας, ἢ μεταχειρίζεται ἄλλας συνωνύμους ἐκφράσεις πάλιν περὶ αὐτοῦ τοῦ μέτρου πρόκειται καὶ ὄχι περὶ τῶν ἀναλογιῶν τῶν μαθηματικῶν. Ἡ καλλιτεχνία καὶ ἡ ἠραιότης δὲν ἐπιδέχονται κανένα νόμον ἢ κανόνα ἢ μέτρον ἐξῆθεν ἐπιβεδλημένα. Ἡ σύνθεσις (σύστασις) ἑνὸς καλλιτεχνήματος γίνεται ἀπὸ τὸν καλλιτέχνην ἐργαζόμενον ὑπὸ τὴν πίεσιν (ἐμπνευσιν) τῆς Μούσης καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν διδάσκαλον ὁ ὁποῖος γελοιοποιεῖται φανταζόμενος ὅτι ἐξήγαγε κανόνας καλλιτεχνημάτων δημιουργίας ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἀριστουργημάτων, πούθεν δέ, εἰς κανένα χωρίον τοῦ ὁ Πλάτων δὲν ἔκαμε καὶ τὸν ἐλάχιστον ὑπαινυγμὸν ὅτι ἦτο δυνατόν ἢ σύνθεσις μιᾶς τραγωδίας, ἑνὸς ἠραίου οἰκοδομήματος ἢ εἰκόνας, ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀριθμοῦ, τοῦ μέτρου ἢ τῶν ἀναλογιῶν τῶν μαθηματικῶν.

Πλὴν ὅμως τῶν μαθηματικῶν αἱ καλαὶ τέχναι εὐρίσκονται καὶ εἰς πολλαπλὰς ἄλλας σχέσεις πρὸς τὴν λογικὴν: ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ ἐργάζονται ἐπὶ τῇ βάσει προτύπων ἐν τῇ φύσει καὶ ἐρωτᾶται ἀμέσως ποῖα εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς καλλιτεχνίας καὶ τῆς φύσεως. Πολλάκις ὁ Πλάτων ὁμιλῶν περὶ καλλιτεχνίας μετεχειρίσθη τὴν ἐννοίαν τῆς μίμησης καὶ ἔδωκεν οὕτω ἀφορμὴν, βοηθῶντος καὶ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους, εἰς τὴν παρεξήγησιν ὅτι ἡ καλλιτεχνία εἶναι μίμησις τῆς φύσεως. Ἡ παρεξήγησις προήλθεν ἀκριβῶς διότι παρεγνωρίσθη ἡ σχέσις τῆς καλλιτεχνίας πρὸς τὴν φύσιν. Εἰς ἐκ τῶν σκοπῶν τῆς παρούσης μελέτης εἶναι νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν Πλάτωνα τῆς κατηγορίας ὅτι ὑπῆρξεν ὁ δημιουργὸς ἢ καὶ συνεργὸς τοῦ κακοῦ αὐτοῦ. Ἡ μίμησις συμπληροῦ καὶ ἐπεξηγεῖ ἡ εἰκαστικὴ, οἱ δὲ «Νόμοι» (1038 A) λέγουσιν ὅτι ὁλόκληρος ἡ μουσικὴ εἶνε εἰκαστικὴ καὶ μιμητικὴ. Σημαίνει ἄρα ἕξ τούτου ὅτι ἡ μούσα δὲν εἶνε παρὰ μίμησις: Εἶ-

δομεν ἤδη ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἔννοια τῆς μιμήσεως δὲν ταυτίζεται πρὸς τὴν ἀπομίμησιν· ἐὰν ὁ ζωγράφος ἀπομιμηθῇ ἀκριβῶς τὸ πρότυπον ἢ κάμη δεύτερον πρότυπον καὶ ἔχει εἰκόνα. Εἰς ἄλλο χωρίον λέγει ὅτι ἐὰν ζωγράφος τις ζωγραφῆσθαι φιλανθρωπικήν εἰκόνα ἀνθρώπου ἠραιότητος ἢ εἴπωμεν ὅτι ὁ ζωγράφος αὐτός δὲν εἶνε καλός ἐὰν δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι πράγματι ὑπάρχει εἰς τὴν φύσιν τόσον ἠραῖος ἄνθρωπος: Καὶ τὰ δύο αὐτὰ χωρία εἶνε σύμφωνα πρὸς τὴν βασικὰς ἀρχὰς τοῦ Πλάτωνος ὅτι ἔργον τῆς καλλιτεχνίας εἶνε τὸ ἠραῖον τὸ ὅποιον ὅμως ὁ καλλιτέχνης τὸ βλέπει ἐντὸς τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀναμνήσεως (καίτοι λαμβάνει ἀφορμὴν ἐκ τῶν ἀντιμειμένων τῆς φύσεως). Διὰ τῆς μανίας τῆς ποιητικῆς πραγματοποιεῖται ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ μία σύνθεσις θείου καὶ ἀνθρωπίνου, τὰ ὅποια φέρει πλησίον ἀλλήλων ὁ ἔρως καὶ τὰ ὅποια ἐνώνει ὁ δαιμόνιος ἄνθρωπος. (1) Πλάτων λέγει ἐπίσης τὸ ζήτημα τῆς ἀληθείας: Ἡ ἀπάντησις εἶνε ἡ ἐξῆς: εἰς τὴν καλλιτεχνίαν δὲν ὑπάρχει φυσικὴ ἀλήθεια· εἰς αὐτὴν ὑπάρχει μόνη ἡ καλλιτεχνικὴ ἀλήθεια τοῦ ἠραίου. (2) Ὁλόκληρος ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ μιμητικὴ ἐκτελοῦσι τὸ ἔργον τὴν μακρὰν τῆς ἀληθείας. Εἴπομεν ὅμως ὅτι ὁ καλλιτέχνης λαμβάνει ἀφορμὴν ἐκ τῆς φύσεως, ἔρχεται ἄρα εἰς κάποιαν σχέσιν μὲ τὸ πρότυπόν του. Τί εἶδους σχέσις εἶνε αὕτη; πῶς δηλ. ἐργάζεται οὗτος; τὸ φάντασμα ἢ ἡ φαντασία δίδει τὴν ἀπάντησιν. Τὸ ἀλλόγατον, τὸ αἰσιμαίωμα (τὸ θεῖον παράδειγμα) εἶνε ἡ ἰδέα, τὸ εἶδος. Τὸ γινόμενον εἶνε τὸ εἶδωλον (δι' ὃ καὶ ἡ ποίησις ὀνομάζεται ἐπίσης καὶ εἰδωλοποιία). Ἐὰν τὸ πρότυπον τοῦ ζωγράφου δὲν εἶνε τὸ εἶδος, ἢ ἰδέα ἀλλὰ γεγενημένον τι ἀντικείμενον δηλαδή εἰδωλον τι, τότε τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας του ἢ εἶνε ἓνα εἰδωλον δευτέρου βαθμοῦ. Ἡ τοιαύτη διαβάθμισις ἔχει σημασίαν ἀπὸ ἀπόψεως γνώσεως· διὰ τὴν καλλιτεχνίαν ὅμως εἶνε ἄνευ σημασίας διότι ἡ ἀξία τοῦ καλλιτεχνήματος κρίνεται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἠραίου. Ἦστὲ ὁ Πλάτων δὲν εἶπεν ὅτι εἶνε κακός ὁ ζωγράφος ὁ ὅποιος ἢ καταταχθῇ εἰς τὴν τρίτην τάξιν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς γνώσεως. Μεταξὺ τοῦ πρώτου εἰδωλοῦ καὶ τοῦ δευτέρου παρεμπιπτεῖ τὸ φάντασμα. Καὶ ἐὰν μὲν ὁ ζωγράφος ἀπλῶς μιμηθῇ τὸ πρῶτον εἰδωλον ἢ ἔχομεν τὴν εἰκαστικὴν καὶ τὸ προϊόν τῆς τὸ εἰδωλον δευτέρου βαθμοῦ. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶνε πραγματικὸν καλλιτέχνημα. Οἱ

ἀληθεῖς καλλιτέχναι βλέπουν μὲν τὸ πρῶτον εἶδωλον ἀλλὰ τὴν ἀληθῆ συμμετρίαν τοῦ ἠραίου τὴν ἐξάγουν ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ των. Καὶ ἔχομεν τότε τὴν φανταστικὴν. «Πῶς ἢ ὀνομάσῃμεν ἐκεῖνο τὸ ὅποσον ἀπὸ ἀπόψεως μὲν ἠραιότητος ὁμοιάζει εἰς τὸ ἠραῖον, ἐνῆ ἐὰν τὸ ἐξετάσῃ κανεὶς μετὰ προσοχῆς καὶ ἀκριθείας ἢ εἴρη ὅτι ὄν ὁμοιάζει οὔτε πρὸς ἐκεῖνο πρὸς τὸ ὅποσον διατείνεται ὅτι ὁμοιάζει; ἢ τὸ εἶπομεν τὸ φανταστικόν. Ἡ ζῳγραφικὴ εἶνε λοιπὸν φανταστικὴ καὶ προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ τὸ δεῦτερον εἶδωλον ὅμοιον πρὸς τὸ ἠραῖον καὶ ὄχι πρὸς τὸ πρῶτον εἶδωλον. Ἡ φανταστικὴ εἶνε ἢ καλλιτεχνία ἢ ὁποῖα διαμορφώνει τὰ ὀπτικὰ φαινόμενα κατὰ τρόπον ἐντελῆς ἐλεύθερον καὶ αὐτόνομον σύμφωνα μὲ τὰς ἐσωτερικοὺς νόμους τοῦ ἠραίου. Ἡ καλλιτεχνία ἐν τῇ ἀπεικονίσει τῆς φύσεως ἀκολουθεῖ ἴδιον ὁρμόν κατὰ τὸν ἐσωτερικὸν αὐτῆς κανόνα, ὄν δημιουργεῖ δευτέραν φύσιν ἀλλὰ ἴδιον ἔργον βασιζόμενον ἐπὶ τῆς ἡείας ἐμπνεύσεως ἢ ὁποῖα ἔχει ἀξίαν αισθηματικὴν ἐκτάκτου βεβαιότητος καὶ πρωτίστης τάξεως.

Μένει ἀκόμη νὰ ἐξετασθῇ ἡ σχέση τῆς καλλιτεχνίας πρὸς τὴν γνῶσιν (ἐπιστήμην) καὶ τὴν ὀρθότητά διὰ νὰ συμπληρωθῇ ὁ κύκλος τῶν σχέσεών τῆς πρὸς τὸν λόγον. Ἡ σχέση εἶνε ἢ τῆς ἀπολύτου ἀντιθέσεως. Ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἠραίου ἀποτελεῖ μέρος τῆς φιλοσοφίας, ἢ χαρὰ καὶ εὐχαρίστησις τοῦ ἠραίου ἀνήκει εἰς τὴν δόξαν. Μεταξὺ γεννῶσκειν καὶ δοξάζειν ὑπάρχει ὄχυσσος. Ἡ γνῶμη εἶνε ἀλόγιστος ἐνῆ ἢ δόξα ὑπόκειται εἰς πλάνην. Ἀλλὰ ἐν σχέσει πρὸς τὴν γνῶσιν τίλεται τὸ ἐρώτημα. Πῶς γίνεται ἡ ἀναφορὰ τῶν πολλῶν ἠραίων ἀντικειμένων πρὸς τὸ ἠραῖον; Ἐπάρχει ἀνάγκη γνώσεώς τινος διὰ τὴν δημιουργίαν αὐτῶν καὶ ἐὰν ναί ποίας; ὑπάρχει ἀνάγκη γνώσεώς τινος διὰ τὴν ἀναγνώρισίν των; (1) Πλάτων ἀπαντᾷ ἀρνητικῶς καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν ἐρωτημάτων καὶ τοῦτο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γενικῶν του ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι ἀπεχώριζον τὴν καλαισθητικὴν ἀπὸ τὰ μαθηματικά. Διὰ τὴν γνῶσιν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἴμμορη κανεὶς νὰ τὴν ἀποδείξῃ διὰ τοῦ λόγου. Ἐὸ αὐτὸ ὄν ἀπαιτεῖται ὅταν ἔχομεν τὴν ἄλογον αἰσθησιν ὅπως προκειμένου περὶ καλλιτεχνίας. Εἰς τοὺς «Νόμους» ἐξετάζει τέλος ὁ Πλάτων καὶ τὸ ζήτημα τῆς ὀρθότητος τῶν καλλιτεχνικῶν δημιουργημάτων καὶ κάμνει τὴν διάκρισιν μεταξὺ λογικῆς καὶ καλαισθητικῆς κρίσεως. (1) Ἄ τὰ εἶδη τῆς μουσικῆς, λέγει, ὑπάρ-

χουν χάριν τῆς εὐχαριστήσεως. Ἡ χάρις καὶ ἡ ἠδονὴ ἢ χαρὰ καὶ ἡ εὐχαρίστησις καὶ ἡ ἀπόψις τοῦ ἠραίου ὀδηγοῦσιν εἰς τὴν καλαισθητικὴν κρίσιν ἐνῆ ἢ ὀρθότης ἄγει εἰς λογικὴν κρίσιν. Τὸ φαγητὸν καὶ τὸ ποτὸν καὶ ἡ τροφή ἐν γένει δυνατόν βέβαια νὰ προξενούσιν εὐχαρίστησιν ἀλλὰ ἡ ὀρθότης αὐτῶν ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς χρησιμότητός τινος καὶ ἐκ τῆς ὑγείας. Ἡ ἐπιστήμη ἐπίσης συνοδεύεται ὑπὸ χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως, ἀλλὰ ἡ ὀρθότης αὐτῆς κρίνεται ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν ποῦ εἶνε ὁ σκοπὸς τῆς. Καὶ αἱ ἐκπαιδευτικὰ τέχνην δυνατόν νὰ συνοδεύωνται ὑπὸ χαρᾶς τινος ἀλλὰ ἡ ὀρθότης αὐτῶν εἶνε ἡ ἰσότης, ἡ ποιότης καὶ ἡ πίστις καὶ ὄχι ἡ εὐχαρίστησις. Ἐνῆ μόνη ἡ εὐχαρίστησις ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς κρίσεως δι' ὅσα δὲν παρέχουν οὔτε ἠφέλειαν, οὔτε ἀλήθειαν οὔτε ὁμοιότητα ἀλλ' οὔτε καὶ βλάβην, καὶ τὰ ὅποια γίνονται διὰ μόνον ἐκεῖνο τὸ παρεπόμενον ποῦ καλεῖται ἠδονὴ τοσοῦτον μᾶλλον ὅταν καμμία ἀπὸ τὰς ἄλλας ιδιότητες δὲν τὸ συνοδεύει. Ὅσον ὁ καλλιτέχνης ἔσον καὶ ὁ κρίνων ἐρασιτέχνης τειροῦσιν ὑπὸ τὴν παρόρησιν μιᾶς μανιακῆς ἐπιθυμίας, τοὺς ἔχει ἐνθουσιάζει ἡ Μοῦσα. Καλλιτέχνης καὶ ἐρασιτέχνης εἶνε ἔννοια συναναφορικαί. (1) τι δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν λόγον δὲν εἶναι προορισμένον διὰ τὸν λόγον. (2) πως καὶ ὁ καλλιτέχνης οὔτω καὶ ὁ κριτικὸς δὲν πρέπει νὰ εἶνε ἔμφρων ἀλλὰ ἔκφρων. (3) ἔμφρων κριτικὸς ἢ κρίνη ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης. ἢ ἐξετάσῃ τὸ καλλιτέχνημα ἀπὸ ἀπόψεως λογικο-τεχνικῆς, ἀλλ' ἡ ἠύρα τῆς καλλιτεχνίας εἶνε δι' αὐτὸν κλεισμένη ὅπως καὶ εἰς τὸν βίτηναιον, ὁ ὅποιος κάτοχος τῆς τεχνικῆς φαντάζεται ὅτι ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ καλλιτέχνης.

Ἐκ τούτων ὅλων προκύπτει πόσον ἐσφαλισμένον εἶνε νὰ ἰσχυρίζεται κανεὶς ὅτι κατὰ τὸν Πλάτωνα βᾶσις τῆς καλλιτεχνίας εἶνε ὁ ἀποκλεισμός τοῦ στοιχείου τῶν αἰσθήσεων καὶ ὅτι εἰς τὸν καθαρὸν λόγον ἀνήκει νὰ καθοδηγήσῃ τὴν καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν. Ποῖαι ὁμοίως εἶναι αἱ σχέσεις μεταξὺ καλαισθητικῆς καὶ ἠθικῆς; Μήπως ἡ Μοῦσα πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εἰς τοὺς νόμους τῆς ἠθικῆς; Ἡ Καλλιτεχνία καὶ τὸ ἔρατον πρόκειται νὰ ἀπορροφηθῶσιν ἀπὸ τὴν Ἀρετὴν; Ἐξ ὅσων ἐξητάσθησαν ἕως τώρα πρέπει νὰ διώσωμεν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν. Καὶ ὅμως ἐμέμφθησαν τὸν Πλάτωνα ὅτι ἐταύτισε τὸ ἔρατον πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ἀφορμὴν εἰς τὴν παρεξήγησιν αὐτὴν ἔδωκαν χωρὶα τῆς «Πολιτείας» καὶ τῶν

«Νόμων», δύο έργων τὰ ὅποια εἶχον καθαρῶς ἠθικοποιητικὸν καὶ παιδαγωγικὸν χαρακτῆρα καὶ τὰ ὅποια παρηρμηνεύθησαν ὡς πρὸς τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὴν Μοῦσαν.

Καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἠραίου καὶ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ, καθὼ ἰδέαι ἀνήκουν εἰς τὸν κόσμον τοῦ εἶναι, τοῦ ἀθανάτου, τοῦ ἀληθοῦς ὄντος καὶ ὡς τοιαῦτα εἶνε ἀντικείμενον τῆς γνώσεως καὶ τῆς φιλοσοφίας. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐμποδίζει ἡ δύναμις τοῦ ἀγαθοῦ νὰ εἶνε διάφορος τῆς φύσεως τοῦ ἠραίου. Ἡ δὲ δύναμις τῆς διαλεκτικῆς ἐγκείται εἰς τὸν χωρισμὸν καὶ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐννοιῶν ἀναλόγως τῶν διαφόρων ἀπόψεων ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξετάζονται. Ὅσον οἱ «Νόμοι» ὅσον καὶ ἡ «Πολιτεία» ἐξετάζουσι τὴν καλλιτεχνίαν ἀπὸ δύο ἀπόψεων. Ἡ μία ἀποψις οὔτε κρίνει τὰ καλλιτεχνήματα οὔτε ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ ἠραίου ἀλλὰ, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων θεμάτων, ἐξετάζει καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν μὲν τῆς νεολαίας. Ἡ ἄλλη ἀποψις (ἡ ὅποια ἀπετέλεσε τὸ θέμα τῆς παρούσης πραγματείας) ἐξετάζει τὴν Μοῦσαν μεθοδολογικῶς, θεωρεῖ ὡς ἔργον τῆς τοῦ ἠραίου καὶ ἐκκαθαρίζει τὴν καλαισθητικὴν κρίσιν ἀπὸ ἄλλων τῶν καλαισθητικῶν στοιχείων. Βεβαίως τοὺς νόμους τοῦ τοῦς προτείνει σοβαρῶς ὁ Πλάτων, ἀλλὰ πρόκειται περὶ νόμων οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν οὔτε μὲ τὴν περὶ καλλιτεχνίας θεωρίαν οὔτε μὲ τὴν ἐκτίμησιν τῆς καλλιτεχνίας. Ἐὰν εἰς τοὺς νόμους τοῦ ἐλάμβανεν ὡς βᾶσιν τὴν αὐτονομίαν τῆς καλλιτεχνίας δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προκύψῃ θετικὸν δίκαιον, ἀλλὰ θὰ εἶχομεν φιλοσοφικὸν περιεχόμενον ὑπὸ μορφὴν νόμου τοῦ Κράτους. Ὅπως ἔχουν ὅμως οἱ «Νόμοι» δὲν διαγράφουν κανόνας οὔτε διὰ τὴν ἀρετὴν οὔτε διὰ τὸ ἠραῖον. Ἡ θεωρία τῆς καλλιτεχνίας καὶ ἡ φιλοσοφία μένουσιν ἀνέπαφοι. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐμποδίζει τὸ εἶδωλον τῆς καλλιτεχνίας νὰ ἔχη λάβει ὡς «παράδειγμα» τὸ εἶδος τῆς ἀρετῆς. Μ' ἄλλα τούτα ὁ κυριαρχῶν σκοπὸς εἶνε πρακτικὸς καὶ διὰ τούτο εἰς τὴν «Πολιτείαν» λέγει «ἐσὺ καὶ ἐγὼ δὲν εἴμεθα ποιηταὶ αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἀλλ' οἰκισταὶ πόλεως», καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ παιδαγωγικοὶ σκοποὶ τίθενται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν. Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι παραγνωρίζεται ἡ ἀξία τῆς καλλιτεχνίας, οὔτε ὅτι ὁ Πλάτων δὲν εἶχε καλλιτεχνικὸν αἶσθημα. Ὁ Πλάτων ἀποκαθαίρει τὴν Μοῦσαν καὶ ἀπὸ τὴν ἠθικὴν καὶ ἀπὸ τὴν λογικὴν. Διὰ τὴν

ἀποφασίσωμεν ἂν ποίημά τι εἶνε ὦρατον ἢ ὄχι ἢ ἀ θεωρήσωμεν ὡς μόνην ἀρμοδίαν τὴν καλαισθητικὴν κρίσιν. Ἐνα ὦρατον ποίημα ὁμοίως δυνατὸν γὰ εἶνε ἠθικὸν ἢ ἀνῆθικον, ὁμοίως καὶ ἓνα ἠθικὸν ποίημα δυνατὸν γὰ μὴ εἶνε ὦρατον. Περὶ τούτων ἢ ἀποφασίσῃ ἢ καλαισθητικὴ κρίσις.

Φαίνεται ὁμοίως ὅτι ἀκριβῶς διὰ τὰ προλάβῃ τὰς παρεξηγήσεις πού ἦτο δυνατόν νὰ γεννηθῶσι διάφορα χωρία τῆς «Πολιτείας» καὶ τῶν «Νόμων» λέγει εἰς τὸν «Τίμαιον» ὅτι δὲν περιφρονεῖ καθόλου τὸ γένος τῶν ποιητῶν καὶ διὰ τοῦτο ἢ ἐκβάλλουν τὸν καλλιτέχνην ἔξω τῶν ὀρίων τῆς πόλεως ἀπονέμοντες εἰς αὐτὸν ἄλλας τὰς δυνατὰς τιμὰς, πράγμα πού δὲν δεικνύει καθόλου ἐχθρικὰς διαθέσεις πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν. Ποῖαν δὲ μεγάλην ὑπόληψιν τρέφει ὁ Πλάτων πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν φαίνεται κυρίως ἀπὸ δύο χωρία. Εἰς τὸν «Φίληβον» διακρίνονται ἔξ κλάσεις τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν· εἰς τὴν δευτέραν σειρὰν τῆς πρώτης κλάσεως κατατάσσεται τὸ μέτριον καὶ κατόπιν εἰς τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν κλάσιν ἔλαι αἱ ἰδέαι τοῦ ἀρμόζοντος, τοῦ συμμέτρου, τοῦ ὦρατου, τοῦ σκοπίμου τῶν ὀποίων ἄλλων ἔχει ἀποδειχθῆ ἢ πρὸς τὴν Μοῦσαν συνάφεια. Ἐν δευτέρῳ χωρίῳ εὑρίσκεται ἐν τῇ «Παιδείᾳ» ὅπου σύμφωνα μὲ τὸν ἡσυχόν τῆς Ἀδραστείας κατατάσσονται οἱ ἀνθρώποι εἰς ἑννέα κλάσεις «ἀναλόγως τοῦ τί εἶδον κατὰ τὴν ὑπερουράνειον πτῆσιν των». Ἡ ψυχὴ, λέγεται ἐκεῖ, ἢ ὁποία συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἶχεν ἰδῆ τὰ περισσότερα, αὐτὴ γενομένη ἀνθρώπος ἢ γίνῃ φιλόσοφος, φίλος τοῦ ὦρατου (φιλόσοφος ἢ φιλόκαλος ἢ μουσικός), αὐτὴ εἶνε ἢ πρώτη κλάσις· κατόπιν εἰς τὴν δευτέραν ἢ καταταχθῆ ὁ βασιλεὺς καὶ πολὺ μακρὰν αὐτῶν ἢ καταταχθῶν ὁ ἐργάτης (ποιητικὸς ἢνευ μούσης) ἢ ὁ μιμητικὸς. Αὐτὰ τὰ χωρία ἀποδεικνύουν περιτράνως ὅτι κατὰ τὸν Πλάτωνα ἢ Μοῦσα εἶνε ἢ πραγματικὴ, ἢ ἀληθινὴ καλλιτεχνία ἐνῆ ἢ ἐπαγγελματικὴ ἐνέργεια, ἢ ἀπομίμησις καὶ ἢ εἰκαστικὴ ἔχουν μόνον τὴν ἀξίαν δουλεύοντός τινος τοῦ ὀποίου τὴν συνεργασίαν μόλις δέχεται ἢ καλλιτεχνία. Ἐέλος εἰς τὸν «Πολιτικόν» λέγει τοῦτο τὸ σπουδαῖον ὁ Πλάτων: «ἢ ζωὴ μας ἢ ὁποία καὶ σήμερον εἶνε δύσκολος, ἢ ἐγίνετο ἀβίωτος ἂν ἢθελε κανεῖς νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὴν ἴεχνην (καλλιτεχνίαν) τὴν αὐτονομίαν τῆς ὑποβάλλων αὐτὴν εἰς νόμους, καὶ νὰ τὴν

καταδικάσει εἰς τελείαν καταστροφήν χωρίς καμμίαν δυνατότητα ἀναστάσεως».

Τοῦ ἀνωτέρου ἀρθροῦ ἐδώκαμεν κάπως εὐρυτέραν περίληψιν διότι ἐθεωρήσαμεν ὅτι πᾶν τὸ σχετιζόμενον πρὸς τὸν Πλάτωνα ἔχει ιδιαίτερον δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἐνδιαφέρον.

Hegel à Iena. Ἰξ ἀφορμῆς τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἔργων τοῦ Hegel ὁ γάλλος κριτικὸς κ. Α. Κογιρέ δημοσιεύει ἐνδιαφέρον σημεῖον εἰς τὴν Revue Philosophique εἰδικῶς ἐπὶ τῶν παραδόσεων τοῦ Hegel ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ τῆς Iena κατὰ τὰ ἔτη 1803—1804 καὶ 1805—1806 με θέμα τὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος (Natur und Geistes philosophie). Ἡ φιλοσοφία τοῦ Hegel εἶνε, λέγει ὁ κ. Κογιρέ, κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν ἐκτάκτως δύσκολος, οφείλεται δὲ τοῦτο καὶ εἰς ἄλλους λόγους ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὅτι ἕως τώρα εἶχομεν ἐλάχιστας πληροφορίας περὶ τοῦ πῶς διεμορφώθη ἡ σκέψις αὐτοῦ. Μεταξὺ τοῦ πρώτου ἔργου τοῦ «Πίστις, Ἐρησκέια, Λόγος» καὶ τῆς «Φαινομενολογίας τοῦ Πνεύματος» δὲν ὑπάρχει τίποτε γνωστὸν εἰς ἡμᾶς. Τὰς παραδόσεις τοῦ ἔκαμεν ὁ Hegel πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ «Συστήματος τῆς Φιλοσοφίας» τὸ ὁποῖον ὁμοίως, ὑπῆρχε μὲν, δὲν εἶχεν ὁμοίως δημοσιευθῆ (διότι ὡς ἐγνώσθη βραδύτερον δὲν εὗρισκετο ἐκδότης πρόθυμος νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκδοσιν). Τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πνεύματος, τῆς σκέψεως τοῦ Hegel καθιστᾷ προσιτὴν ἡ δημοσίευσίς τῶν παραδόσεων τοῦ ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένας πρῶτον ὑπὸ τοῦ G. Lasson (1925) καὶ ἤδη ὑπὸ τοῦ I. Hoffmeister (1931).

Αἱ παραδόσεις τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰένας ἀφοροῦν κυρίως τὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως ἢ ὅποια φαίνεται ὅτι ἰδιαίτερος ἀπασχολεῖ τὸν Hegel κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Καίτοι τὸ μέρος αὐτὸ τῆς φιλοσοφίας τοῦ εἶνε τὸ ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρον καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὀριστικῶς πλέον ἀπέθανε, εἶνε ὁμοίως ἡ μελέτη τοῦ ἀπαραίτητος καὶ μάλιστα διδακτικῆς διότι ἄνευ φιλοσοφίας τῆς φύσεως δὲν εἶνε νοητὸν «σύστημα φιλοσοφίας».

Αἱ παραδόσεις τοῦ ἔτους 1802 περιλαμβάνον λογικὴν, μεταφυσικὴν, φιλοσοφίαν τῆς φύσεως, καμμίαν ὁμοίως φιλοσοφίαν τοῦ πνεύματος ἢ ὅποια ἀναφαίνεται τὸ πρῶτον εἰς τὰς παραδόσεις τῶν ἐτῶν 1803—4 καὶ 1805—6 εἰς τὰς ὁποίας περιλαμβάνεται καὶ ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως, ὅπου ὁμοίως κανεὶς λόγος δὲν γίνεται περὶ λογικῆς καὶ μεταφυσικῆς. Ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως καταλαμβάνει τὸ μεγαλειότερον μέρος τῶν παραδόσεων αὐτῶν (τὰ 2/3 περίπου), καίτοι ἐκ τῶν χειρογράφων ἐλλείπουν τὰ πρῶτα κεφάλαια τὰ ἀφορῶντα τὸν αἰθέρα, τὸν χῶρον, τὸν χρόνον καὶ τὴν κίνησιν (τὴν ἀπώλειαν τῶν ὁποίων θεωρεῖ ὁ κ. Κογιρέ πολὺ